

Yazar Bilgileri
Author(s)

Doktora Öğrencisi
Nur Özdemir
Selçuk Üniversitesi
nurrozdemiir@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0285-8222

Künye Bilgisi

Cengiz, K.; Küçükural, Ö. & Gür, H. (2021). *Türkiye’de Spiritüel Arayışlar*.
İstanbul: İletişim Yayınları.

Imprint Information

Cengiz, K.; Küçükural, Ö. & Gür, H. (2021). *Türkiye’de Spiritüel Arayışlar*.
İstanbul: İletişim Publication.

Makale Tarihleri
History of Article

Geliş Tarihi /Received
18.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted
10.12.2022

Anahtar Kelimeler / Keywords

Spiritüellik / spirituality
Din / Religion
Deizm / Deism
Türkiye / Türkiye
Kitap İncelemesi / Book Review

84

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Özdemir, N. (2022). Türkiye’de Spiritüel Arayışlar. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(2), ss.
84-86.

DOI

Dergimiz henüz DOI hizmeti vermemektedir.
Our journal does not yet provide DOI services.

Değerlendirme

2010'lu yıllar, Türkiye'de muhafazakarlaşma ve dindarlaşma eğilimlerine karşı bireylerin yeni arayışlar içine girdiği bir dönem olarak yaşanmıştır. Bu arayışların bir durağı ateizm ve deizme çıkmasına rağmen bir diğer durağı sufilik ve şifa arayışlarından dolayı bireylerin Budizm, yoga, reiki, şifacılık, biyoenerji, alternatif tıp gibi birçok spiritüel ritüele yönelmesiyle sonuçlanmaktadır. Suri ve Rao'ya göre, (2014, s. 26) spiritüel kelimesinin kökeni, Latince "yaşam nefesi" anlamına gelen "spiritus" kelimesinden gelmektedir. Spiritüalizm hakkında iki görüş vardır. Bunlardan birincisi, insanın evrendeki yerini tam anlamıyla benimsemesi için yaşamın anlamını ve amacını bulma arzusudur. İkincisi ise tüm evreni kontrol eden Tanrının üstünlüğüne olan inançtır. Bu arayışların üzerinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bireysel, ruhsal, sınıfsal ve toplumsal cinsiyet bu faktörler arasındadır. Bu faktörlerden her birinin spiritüel arayışlar üzerindeki etkilerini sosyolojik bağlamda incelemek oldukça önemlidir.

Türkiye'de Spiritüel Arayışlar adlı eser, bu bağlamda değerlendirilebilir. Eser, Kurtuluş Cengiz, Önder Küçükural ve Hande Gür'ün ortak çalıştığı TÜBİTAK 1001 projesine dayanmaktadır. Proje 1 Ekim 2018 ve Mart 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Eserin temelleri 2008 ve 2010 yılları arasında gerçekleştirilen "Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Din" adlı çalışmada atılmıştır. Yazarlar bu çalışmada çeşitli şehirlerde yürüttükleri saha çalışmalarında katılımcılardan aldıkları cevaplar doğrultusunda yeni dini hareketler ya da yeni çağ hareketleri bağlamında bir araştırma yapılması gerektiği düşüncesiyle yola çıkmışlardır. "Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Din" (2008-2010) adlı çalışma ile "Türkiye'de Spiritüel Arayışlar" (2018-2020) adlı çalışmanın arasında bulunan on yılda Türkiye'de yeni dini pratik ve alternatif din arayışlarının arttığı ve popülerlik kazandığı gözlemlenmiştir. Özellikle orta-üst sınıftan yüksek eğitimli genç ve orta yaşlı kadınların geleneksel dini pratikleri bırakarak yeni spiritüel arayışlardan olan yoga, reiki, tantra, şifacılık, şamanlık, biyoenerji, alternatif tıp, astroloji, numeroloji, meditasyon, ruhsal varlıklarla ilişki gibi yeni spiritüel pratiklere yöneldiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle araştırmanın amacı "geleneksel dini pratiklerden (camiye gitmek, oruç tutmak, namaz kılmak, bir dini cemaate ya da tarikata üye olmak vb.) ziyade kişisel/öznel deneyimi öne çıkaran bu tür arayışlara dönük ilgiyi, büyük çoğunluğu Müslüman bir ülkede yerel dini tecrübe bağlamında açıklamak" (s. 12) olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede çalışma "neden insanlar bu tür inanç ve pratiklere ihtiyaç duyuyorlar?" sorusuna cevap aramaktadır.

Türkiye'de Spiritüel Arayışlar adlı eser, alanında yürütülen kapsamlı çalışmalardan biri olma niteliğindedir. Bu kapsamda 2 yıl süren çeşitli araştırma etkinlikleri gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada katılımcı gözlem, derinlemesine mülakat ve anket gibi araştırma teknikleri ve çeşitleri kullanılmış ve üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar proje başlamadan önce 2014 yılında TUMATA'nın (Türk Musikisini Araştırma ve Tanıma Grubu) Yalova'da düzenlediği sema etkinliklerine, İstanbul'daki Cerrahi Cemaati'nin zikirlerine, Rufai Cemaati'nin zikir ve meşk toplantılarına ve Şeb-i Arus döneminde Konya'ya giderek Mevlevi grupların ayinlerine katılmışlardır. Bunun yanı sıra Bodrum, Kazdağları, Fethiye ve İzmir'de kurulmuş olan yoga ve meditasyon kamplarındaki etkinliklere dahil olmuşlardır. Böylece araştırmacılar çeşitli spiritüel etkinliklere katılarak çalışma konuları olan etkinlikler hakkında yakından gözlem yapma imkânı elde etmişler. İkinci aşamada spiritüel arayışların arttığı İstanbul, Ankara, İzmir, Muğla, Çanakkale ve Konya'da kartopu tekniği kullanılarak derinlemesine mülakatlar yapmışlardır. Mülakat sayıları ilk önce erkek ve kadın eşit olmak üzere her şehirde 12 görüşme olarak toplamda 72 görüşme şeklinde planlanmışken bu aşamada toplam görüşme sayısı 84 olarak gerçekleştirilmiştir. Son ve üçüncü aşamada araştırmacıların elinde spiritüel inançlara sahip insanlara dönük araştırma evreni bulunmadığından Survey Monkey programı üzerinden çevrimiçi olarak 528 kişiye anket yapılmış ve araştırmanın nicel veri eksikliği bu şekilde giderilmeye çalışmıştır. Yazarlar, yeni dini arayışları bireysel, ruhsal, sınıfsal ve toplumsal cinsiyet bağlamlarından hareketle üç aşamalı olarak sahada uygulamış ve okuyucularına Türkiye'deki spiritüalizm arayışlarındaki artışın haritasını çıkarmışlardır. Eser, saha ve gözlem birikimi açısından oldukça kapsamlı ve güçlü veriler sunmakta ve Türkiye'deki spiritüalizm literatürüne önemli bir katkı sağlamaktadır.

Eser, Türkiye'de spiritüalizm konusunun yanında hem nitel hem de nicel verileriyle dokuz bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın problemi, nüfusunun büyük çoğunluğunun İslam'ın Sünni/Hanefi çerçevesinde şekillenmiş olan Türkiye'de diğer mezheplere bile farklı gözle bakılırken dini atmosfer içerisinde bireysel dini inanç ve pratiklerin nasıl yaşandığı ve toplumun bu yeni dini hareketleri nasıl yorumladığı üzerine inşa edilmiştir (s. 13). Özellikle eserde son dönemde ateizm ve deizm tartışmalarının artması dolayısıyla Türkiye'deki la-dini inanç ve pratiklerin anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra spiritüalizme yönelik artan ilginin Diyanet İşleri Başkanlığı ve özellikle İmam Hatip liseleri başta olmak üzere diğer İslami eğitim kurumları tarafından göz ardı edilmesi de eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin yanında eserde İslami eğitim veren kurumların öğretmenleri ve öğrencileriyle görüşme yapılması esere daha farklı bir bakış açısı kazandırabilirdi.

Yazarlar, Türkiye'deki spiritüel hareketlerin şekillenmesini ele alırken spiritüalizmin tarihsel süreçteki oluşumunu, kavramsal açıklamasını, yeni dini pratiklere katılım sağlanmasındaki temel etkenleri detaylı bir literatür incelemesinden faydalanarak işlemişlerdir. Spiritüellik, modernleşme, demokratikleşme ve küreselleşmenin yani ABD, Avrupa, Asya ve Afrika toplumlarının birbiriyle karşılaşmasıyla birlikte toplumların birbirlerinin dini pratiklerini tanımasının sonucu olarak gelişmiştir. Van der Veer'e göre "spiritüel ve seküler Avro-Amerikan modernitenin içinde kurumsallaşmış dine karşı birbiriyle bağlantılı iki alternatif olarak üretilmiştir" (s. 42). Spiritüel hareketler 1960'larda özellikle 68 hareketinin Doğu felsefesiyle kurduğu yakın temastan sonra tüm dünyada hızla yayılmaya başlamıştır. Spiritüel pratikler geleneksel dinlerdeki bağlayıcı metinlere göre esnek olması ve bireylerin isteklerine göre yeniden üretilebilmesi bu hareketlerin "yeni" olarak açıklanmasına neden olmuştur.

Yeni Dini Hareketler (YDH) kavramı dünya genelinde 1970'lerin başlarında kullanılmaya başlanmıştır. Araştırmacıların bazıları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonrasında bazıları ise son 150 yıl içerisinde ortaya çıkan yeni dini inançları açıklamak için bu kavramdan faydalanmaktadır. Turan ise, (2013, s. 555) "Dünya genelinde ve özelden Batı'da dini farklılığın artıp yayılması ve özellikle "yeni dini hareketler" olarak isimlendirilen oluşumların ortaya çıkması bu algının/kanaatin bir yanığı olduğunun açık bir göstergesi olmuştur. XX. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle son çeyreğinde dinin yeniden keşfedilmesi ile modern dünyanın toplumsal yapısı ve düzeni içerisinde dinin konumunun, dolayısıyla din ve sekülerleşme ilişkisinin yeniden ele alınması zarureti doğurmuştur". Yazalar bu bölümde spiritüalizm ilgili literatüre yer verirken Türkiye'de spiritüel hareketlere yönelik ilginin yoğun olmasına rağmen literatürün eksik olduğunu ve yabancı kaynakların spiritüalizm üzerindeki hakimiyetine değinmektedirler. Bu nedenle YDH çalışmaları, ilahiyat, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve antropoloji gibi alanların birlikte interdisipliner olarak çalışmaları gereken alanlardandır birisidir.

Türkiye'de Spiritüel Arayış Dinamikleri başlığı altında, Türkiye'deki spiritüel arayışlar makro ve mikro boyutlarıyla ele alınmıştır. Arayışların makro boyutu sekülerleşme, modernizm, neo-liberalizm ve postmodernizm kavramlarıyla incelenirken araştırmacının mikro boyutunda gözlem ve görüşmeler sosyo-ekonomik profil, travmalar, mucize olaylar, karşılaşmalar, rastlantılar, orta sınıfın yalnızlığı ve kamusal hayatın kaybı faktörleri üzerinden incelenmiştir. Bu çerçevede eser Tanzimat'tan günümüze siyasi arenanın hareketliliği ile dini yaşamda dönüşümleri kısaca izah etmektedir. Yazarlar, bu değişime örnek olarak 19. yüzyılda spiritizm ile ilgilenen bireylerin çoğunluğunun, kendilerini spiritüel bir arayıştan ziyade bilimsel bir dünya görüşü savunucusu olarak tanımladıklarını belirtmektedir (s. 97). Günümüzde bireylerin spiritüel pratiklere yönelmelerinin nedeninin bilimden ziyade daha bireysel arayışlar olduğu, eserin saha verileri sayesinde anlaşılmaktadır.

Eserin, dördüncü ve sekizinci bölümler arasında saha verileri yardımıyla tematik olarak toplumsal cinsiyet, İslam ve tasavvuf, beden ve şifa ve ekoloji konuları spiritüalizm üzerinden ele alınmıştır. "Spiritüel İnançlar ve Pratikler" başlığında yazarlar, bireylerin kutsala ulaşmak için spiritüel arayışta olanların kişisel inanç dünyalarını nasıl anlamlandırdıklarını ve şekillendirdiklerini izah etmeyi amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen mülakatlar ve "Amerikan Gençliği ve Din Araştırması" gibi uluslararası çalışmalardan faydalanarak hazırlanan anket sorularından elde edilen veriler, ortak temalar halinde ele alınmıştır. Sonuç olarak, spiritüel arayışlar bireylerin duyguları takip ederek elde ettikleri deneyimlerden oluştuğu iddia edilmiştir. Aslında spiritüel pratiklerin bireylerin kendi derinliklerine ulaşmak için fiziksel ve düşünsel olarak gerçekleştirdikleri ortaklaşa bir çalışma olduğu görülmüştür.

Yazarlar, spiritüel inançların dişil ve eril tanımlarının pratikte bedene yansımaları ve kadınla erkeği spiritüel öğretilere yönelten etkenler ve bireyin bu öğretiler üzerinden inşa ettiği kimlik konularını görüşmeler esnasında elde edilen veriler ile güçlendirerek "Spiritüellik ve Toplumsal Cinsiyet" başlığında açıklamışlardır. Alan araştırmasında, kadınların spiritüel pratiklere katılımda büyük çoğunluğu oluşturduğu ve katılımcıların spiritüelliğinin dişil olduğunun vurgulandığı belirtilmiştir. Cinsiyetlerin spiritüellik ile ilişkisine bakıldığında kadınların hem geleneksel hem de diğer dinlere karşı ilgili oldukları ve erkeklere oranla spiritüellik ile ilişkilerinin daha paradoksal olduğu da görülmüştür. Erkeklerin spiritüellik içindeki konumunun kadınlara oranla daha ihtiyatlı olduğu da tespit edilmiştir. Yazalara göre cinsiyetlerin spiritüalizm ile ilişkisi kısaca "kadınlar, aidiyet ve değerlilik gibi iç motivasyonlardan hareketle dış dünyada karşılaştıkları baskı ve eksiklik duyguları ile yüzleşirken, erkekler dış dünyalarına rağmen iç dünyaları ile yüzleşerek yeterlik duygularını artırmak için ve yeniden güçlenecekleri güvenli bir yol olarak görmektedir (ss. 230-231) şeklinde açıklanmıştır.

Sonuç olarak eserde Türkiye'de popülerleşmeye başlayan spiritüel arayışlar temel sorunlarıyla yalın, anlaşılır bir üslup ile okuyucuya sunulmuştur. Yazarların alana hakimiyeti, sistematik olarak spiritüalizm arayışlarında bireylerin neden bu tür inanç ve pratiklere ihtiyaç duydukları sorusunun cevaplanmasıyla birlikte eserin Türkiye'de spiritüalizm literatürüne önemli bir katkı sağladığını belirtmek gerekmektedir. Eserde özellikle yeni dini hareketlere dair Osmanlıdan günümüze detaylı bir literatür incelemesine yer verilmesi ve 2018-2020 tarihlerinde gerçekleştirilen saha çalışmasında hem nicel hem de nitel araştırma tekniklerinden faydalanılması bu eseri Türkiye'de spiritüalizm konusundaki çalışmalar arasında değerli yapmaktadır. Bunun yanı sıra eserde AK Parti iktidarının din eksenli politikasıyla birlikte Türkiye'de spiritüel hareketlerin artışı iddia edilmektedir ancak din eksenli siyasetin spiritüel hareketlerin artışında rol alıp almadığı hakkında yeni bir çalışma yapılması eseri daha da kıymetli hale getirecektir.

Kaynakça

- Cengiz, K., Küçükural, Ö. ve Gür, H. (2021). *Türkiye'de Spiritüel Arayışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Suri, R. ve Rao, J. (2014). "Impact of Spiritual Marketing on Different Segments of Tourists and Their Evaluation of the Site". *Journal of Business & Economic Polic*, 1(1): 26-34.
- Turan, S. (2013). "Yeni Dini Hareketlerle İlgili Türkiye'deki ve Batı'daki Literatür". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (27): 554-589.